

ΚΑΔΜΗΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Ὀμηρος καὶ Μυκηναϊκὴ παράδοσις.

Ἡ ἀνάγνωσις τῆς Μυκηναϊκῆς γραφῆς, ὡς ἄλλως ἀνεμένετο, ἐδημιούργησεν εὐρυτάτους ὀρίζοντας, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐργάζονται ἐντατικῶς παντοῦ καὶ πάσης εἰδικότητος λόγιοι. Ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο κεφαλαιώδη ἀξιώματα τῆς ἐπιστήμης, καταπίπτουν ἀποτόμως καὶ ἀντιθέτως στηρίζονται νέαι ὑποθέσεις, τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγου οὐδεὶς θὰ ἐτόλμα νὰ προβάλη. Γεγονότα ἐκφραζόμενα δι' ἄλλων μεθόδων εὐρίσκουσι τὴν ἐπιβεβαίωσίν των ἐκ τῶν Μυκηναϊκῶν πινακίδων. Φυσικῶ τῷ λόγῳ, τὰ προβλήματα τοῦ Ὀμηρικοῦ κόσμου κατέχουσι σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν ἔρευναν καὶ πᾶσα νέα πρόοδος σημειοῦται ἰδιαιτέρως, ἰδίᾳ ὅταν φωτίζη τὰ Ὀμηρικὰ προβλήματα¹.

1. Ἐκ τοῦ κύκλου τῆς Μυκηναϊκῆς - Ὀμηρικῆς ἀρχαιολογίας σημειῶ τὰ ἀκόλουθα ἐξ ἀτομικῶν μου ἐρευνῶν. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι σπουδαῖαι ἐργασίαι, ὧν ἡ ἐπίρροσις ἐπετεύχθη ἐκ τῶν γραπτῶν μνημείων τῆς Μυκηναϊκῆς Ἑλλάδος:

Ἐν Neue Beiträge zur klass. Altertumsw. (Festschrift B. Schweitzer), σ. 12, 14 - 15 ἔγραψα τὴν μελέτην Der Nestorbecher κλπ. ἐνθα ὑπεστήριξα ὅτι τὸ «δέπας» τοῦτο δὲν ἦτο ποτήριον, ἀλλ' εἶδος Humpfe ἢ ἄλλου περιπλοκωτέρου τετραώτου σκεύους. Εὐθύς μετ' ὀλίγον ἡ ἐπιτευχθεῖσα ἀνάγνωσις τῆς Μυκηναϊκῆς γραφῆς ἔδειξεν, ὅτι ἐν σκεῦος, μὴ ἔχον πρᾶγματι σχῆμα ποτηρίου, καὶ τὸ ὁποῖον τὸ ἰδεόγραμμα εἰκονίζει ὡς τετράωτον ἀμφορίσκον, περιγράφεται ὡς δέ-πα κε-το-ρο-βε (δέπας τέτρους).

Εἰς τὴν μελέτην μου Παλαίπυλος (Das Altertum 1, 1955, 140 - 163) ἐφήρμοσα τὸ ἀνωτέρω ὄνομα εἰς τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἀνασκαπτομένην νεκρόπολιν παρὰ τὴν Χώραν Τριφυλίας, διότι, ὡς φαίνεται, πρόκειται περὶ παλαιότερας Πύλου. Εὐθύς μοι ἔγραψεν ὁ κ. H. Mühlstein (Basel), ὅτι εἶχεν ὄντως ἀναγνώσει τὸ ὄνομα Ματρόπυλος ἐπὶ πινακίδος τῆς Πύλου, εἰς τὸ ἐξηνητλημένον, ἰδιωτικῆς ἐκτυπώσεως βιβλιᾶριόν του Olympia in Pylos, τὸ ὁποῖον δὲν γνωρίζω.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1954 ἔγραψα μελέτην δημοσιευθεῖσαν ἐν Minos IV, 1, σ. 12 - 21 (Zur Entzifferung der myk. Schrift). Ὑποστηρίζω μεταξὺ ἄλλων, ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχαιολογικῶν συλλογισμῶν, ὅτι ὁ λεγόμενος ψευδόστομος ἀμφορεὺς ἦτο ἀγγεῖον ἐλαίου, καὶ δὴ ἀρωματικοῦ, ἐπομένως συναφοῦς περιεχομένου δέον νὰ εἶναι αἱ ἐπι τοιούτων ἀγγείων ἐπιγραφαί. Πάλιν μοι ἔγραψεν ὁ Mühlstein, ὅτι εἶχεν ἤδη ἀναγνώσει ἐπὶ ἐνὸς τοιούτου ἀγγείου ἐκ Μυκηνῶν: ἔλαι(Φον) καθαρόν.

Ὁ καθ. R. Hampe, ἑναρμονίζων τὸν Ὀμηρικὸν κόσμον πρὸς τὰς νεωτέρας ἀποκαλύψεις, ἔγραψεν ἐκτεταμένην μελέτην¹, ἐνθα μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρει : « Ὑπάρχει... ἄλλη κατηγορία ἀγγείων, ἣτις μᾶς ὀδηγεῖ βαθέως ἐντὸς τῶν ἀρχαιολογικῶν προβλημάτων τοῦ Ὀμήρου... ». Ὁμιλεῖ ἀκολούθως περὶ τοῦ μνημονευθέντος ἤδη δέπας γέτροβες ἐν σχέσει πρὸς τὸ τοῦ Νέστορος δέπας περικαλλές... οὗτα δ' αὐτοῦ τέσσαρ' ἔσαν καὶ καταλήγει : « Γνωρίζομεν... τέλος, ποῖον εἶδος ἀγγείου ἠννόουν οἱ Ἀχαιοὶ ὡς δέπας, πῶς πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὸ τετράωτον Hampe (nicht Becher) τοῦ Νέστορος ». Συνεχίζει δὲ περαιτέρω : « Διερωτώμεθα (κατόπιν τῶν συμφωνιῶν τούτων) μήπως ἔχωμεν νὰ ὑπολογίζωμεν παρ' Ὀμήρῳ ἐπὶ παραδόσεως κατὰ λέξιν, ἣτις ἔφθανεν ἀπὸ τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς διαμορφώσεως τοῦ Ἔπους ». Ὀλίγον κατωτέρω τονίζει, ὅτι αἱ νέαι ἀνακαλύψεις διδάσκουσι, πόσον φειδωλοὶ πρέπει νὰ εἴμεθα εἰς διατύπωσιν ἀξιωματίων, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται περὶ τοῦ πολλοῦ Roderwaldt, ὅστις κατὰ τὸ 1912 ἔγραψεν, ὅτι ὁ Ὀμηρὸς ἔχει « ἀρχαιολογικῶς ὀλίγην, ἱστορικῶς ὅμως πάρα πολλὴν σχέσιν πρὸς τὸν Μυκηναϊκὸν πολιτισμόν ». Ἀνέφερα τὰ ἀνωτέρω, διότι ἀποδεικνύουν τὴν ἀξίαν τῆς παραδόσεως, ἣν θὰ χρειασθῶμεν κατωτέρω.

Μεγάλη ἐτέρα ἀποκάλυψις ὑπῆρξε τὸ ζήτημα τοῦ Πανθέου τῶν Ἑλλήνων. Αἱ περίφημοι ἐργασίαι τοῦ Nilsson ὑπεστήριξαν μὲν τὴν Μυκηναϊκὴν καταγωγὴν θεοτήτων τινῶν θηλειῶν (Εἰλείθυια, Ἄθηνᾶ, Ἄρτεμις - Πότνια, Δημήτηρ, ὀλιγώτερον πιθανῶς ἡ Ἥρα), τὸ Ὀλυμπιακὸν δὲ μὲν Πάνθειον ἔθεωρεῖτο οὐχὶ Μυκηναϊκόν, ἀλλ' ἔργον τοῦ Ὀμήρου. Θεοὶ τινες, ὧν πρῶτος ὁ Ἀπόλλων, θεωροῦνται ξενικῆς καταγωγῆς, παρὰ τὴν ἀπεγνωσμένην προσπάθειαν τοῦ Bethe (Apollo der Hellenen). Ἦδη αἱ Μυκηναϊκαὶ πινακίδες φωτίζουν λαμπρῶς τὸ ζήτημα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν, ἣν ἐτόνισεν ὁ Hampe. Σχεδὸν πᾶν ὅ,τι Ἑλληνικὸν εἶναι ἤδη καὶ Μυκηναϊκόν. Ἐκ Κνωσοῦ καὶ Πύλου ἀνέκνυσαν οἱ μέγιστοι Ἑλληνικοὶ θεοὶ : Ζεὺς, Ποσειδῶν, Ἥρα, Ἑρμῆς, Εἰλείθυια. Ὁ Διόνυσος ἐμφανίζεται, ταλανίζων εἰσέτι ἡμᾶς δι' ἀμφιβολιῶν, ἐπὶ θραύσματος πινακίδος. Ὁ Ἀπόλλων ἐλλείπει εἰσέτι, ἂν καὶ ἀπαντᾷ παι-α-βο (Παιήων - Παιάν). Ἐπὶ πλέον ἐμφανίζονται « θεοὶ πάντες » καὶ ἀσυνηθέστεραι θεότητες ὡς Ἐρινός, Πέλεια, Ἰέρεια τῶν ἀνέμων καὶ μία « Λαβυρίνθοιο Πότνια ». (Ἡ οἰκιακὴ Θεὰ τῶν ὄψεων?).

Τὸ πλῆθος τῶν κυρίων ὀνομάτων ἐπὶ τῶν πινακίδων ἀπετέλεσεν ἄλλην ἐκπληξιν. Πάλιν ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ Μυκηναϊκὴ παράδοσις μεταδίδεται κατὰ λέξιν μέχρι τοῦ Ὀμήρου. Ὄνόματα ποιμένων, γεωργῶν καὶ ἄλλων βανασουργῶν εἶναι ἡρωϊκῆς ὑφῆς, ἐνίοτε αὐτὰ ταῦτα τὰ μεγάλα ὀνόματα τῆς ἡρωϊκῆς παραδόσεως. Εἶναι τὰ ὀνόματα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια μετὰ τὸν Ὀμηρὸν ἀπετέλεσαν tabu διὰ τοὺς λοιποὺς θνητούς, ὡς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν

1. Gymnasium 63, 1956, 1 - 57, ἰδίως 35 ἔξ.

θεῶν. Ἄλας καὶ Ἀχιλλεύς, Αἰγεὺς καὶ Θησεύς, Πειρίθους καὶ Γλαῦκος, ἀκόμη καὶ καθαρῶς Τρωικὰ ὀνόματα (Ἐκτωρ, Αἰνεΐας, Τρώς) φέρονται ὑπὸ ταπεινῶν θνητῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον προκύψει ἐνδείξεις ἐκ τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν τῆς Τροίας, ὅτι οἱ Τρῶες ἦσαν πιθανῶς φυλετικῶς συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ὁμιλοῦντες ἴσως καὶ συναφῆ Ἑλλ. διάλεκτον. Τοῦτο φαίνεται νῦν νὰ βεβαιοῦν αἱ πινακίδες, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ¹.

Ὅτι οἱ Μυκηναϊκοὶ μῦθοι περιέχουσιν ἱστορικὸν πυρῆνα, ἦτο λίαν γνωστὸν καὶ πρὶν, ὥστε νὰ ἐπαναλαμβάνεται συχνάκις τὸ ἀξίωμα, «οἱ ἀρχαῖοι ἔχουν πάντοτε δίκαιον». Ὑπερβολικὴ ἔκφρασις βεβαίως, ἥτις ὅμως ἦτο ἀντίρροπον τῆς νεωτέρας υπερκριτικῆς. Σήμερον μεγάλα βήματα πραγματοποιοῦνται καὶ ἐνταῦθα. Ὁ Hugo Mühlestein πρωτοστατεῖ εἰς τὸ ζήτημα τῶν Πυλιακῶν δεσμῶν πρὸς τὴν ΒΑ Θεσσαλίαν, τὸ ὁποῖον καὶ ἐγὼ ἐτόνισα εἰς τινὰ μελέτην μου ² καὶ ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ. Ὁ Mühlestein τονίζει καὶ Αἰολικῶν ὀνομάτων τὴν ὑπαρξιν ἐπὶ τῶν πινακίδων τῆς Πύλου (Κρηθεύς, Αἰσό- νιος, Ἀφαρεύς, Γλαῦκος, πιθανῶς Ἀμυθάων καὶ ἄλλα) ὡς καὶ πατρωνυμικὰ «Αἰολικοῦ» τύπου εἰς -ιος ³.

2. Καδμήια, Φοινικῆια καὶ Πελασγικὰ γράμματα.

Τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἐγράφη καὶ διὰ νὰ κατατοπίση τοὺς Ἑλληνας ἀναγνώστας, ἰδίᾳ τοὺς ἐκπαιδευτικούς, εἰς τὰς τελευταίας προόδους τῆς Μυκηναϊκῆς ἐπιστήμης, καὶ ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς εἰσαγωγή εἰς τὸ παρὸν κύριον θέμα. Ἦτο ἀνάγκη νὰ προταχθῶσι τὰ τῆς στροφῆς, ἣν λαμβάνει ἡ ἐπιστήμη, ἵνα δικαιολογηθῶσι τὰ ἐκτεθησόμενα.

Ἐν τῇ μνημονευθείσῃ μελέτῃ μου περὶ Μυκηναϊκῆς γραφῆς ⁴ ὑπεστήριξα τὴν ἄποψιν, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ δυνάσται τῆς Κνωσοῦ προσέλαβον τοὺς Μινωικοὺς γραφεῖς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἰδικῆς των γλώσσης καὶ ὅτι πιθανῶς μέχρι τέλους τοῦ Μυκ. πολιτισμοῦ ἡ γραφὴ παρέμεινεν ἐντὸς τῆς στενῆς οἰκογενείας τῶν γραφέων τούτων ⁵. Εἶναι πιθανόν, Ἑλληνες τὸ γένος γρα-

1. J. Chadwick, Manchester Guardian, 19-20 Μαρτ. 1956. Πβ. Hampe, ἔ.ἀ., 37-38. Οὕτως αἱ πινακίδες προσέρχονται εἰς βοήθειαν τῶν διδασκάλων μας, τοὺς ὁποίους ἠρεσκόμεθα ὡς μικροὶ γυμνασιόπαιδες νὰ βασανίζωμεν μὲ τὴν ἐρώτησιν, πῶς συνεννοοῦντο ἑλληνιστι οἱ Τρῶες μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς. Ἐλαμβάνομεν τὴν ἀξιόλογον σωβινιστικὴν ἀπάντησιν, ὅτι οἱ Ἑλληνες, παραμείναντες δέκα ἔτη ἐν Τροίᾳ, ἐξέμαθον καὶ εἰς τοὺς Τρῶας τὰ Ἑλληνικά.

2. Ἰφικλος καὶ Μελάμπους, Λαογραφία ΙΕ', 1953, 44-49.

3. Hampe, ἔ.ἀ., 53-54.

4. Minos, IV, 1955, 14-16.

5. Ἐπαναλαμβάνω τὰς κυρίας γραμμὰς λόγῳ ἐκφρασθεῖσῶν ἀντιρρήσεων (γραπτῶς). Ὡς πρὸς τὸ κου-δο-νι-ja εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι τοπωνύμιον, ἀλλὰ παραγόμε-

φεῖς νὰ ἐδιδάχθησαν ἀκολουθῶς τὰ μυστήρια τῆς γραφῆς διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φυλῆς των. Τοῦτο ἄλλως εἶναι δευτερευούσης σημασίας ζήτημα. Τὸ πρωτεύον εἶναι, ὅτι παρὰ τὰς ἀλλαγὰς καὶ προσθήκας νέων γραμμάτων εἰς τὴν Μινωικὴν γραφὴν Α, ἵνα προσαρμοσθῆ καλῦτερον πρὸς τοὺς φθόγγους τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, παρέμεινεν ἡ νέα γραφὴ Β κατ' ἐξοχὴν ἀκατάλληλος διὰ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Πᾶσα σχεδὸν λέξις δύναται νὰ ἀναγνωσθῆ κατὰ δύο, τρεῖς καὶ τέσσαρας τρόπους. Παράδειγμα ἔστω ἡ πινακὶς 641 Πύλου. Τὸ σχετικὸν ἰδεόγραμμα παρέχει κυλινδρικὸν ἀγγεῖον μετὰ τριῶν ποδῶν, ἧτοι τρίποδα (οἱ Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι ὀνομάζομεν συνήθως χυτρόποδας τὰ ἀγγεῖα ταῦτα). Ἐλεται τὸ ἀριθμητικὸν σημεῖον «δύο». Ἡ σχετικὴ φράσις ἀναγινώσκεται : τι-ρι-πο-δε α-κε-ου κε-ρε-σι-jo βε-κε. Οἱ Ventris - Chadwick ἀνέγνωσαν : Τρίποδε (δυικός, εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλῆς λέξις) Αἰγεὺς Κρήσιος Φέχει¹. Ὁ Palmer ἀναγινώσκει ΚρησιοΦεργής, ὁ δὲ Mühlestein, ἐπιτυχέστερον πάντων ἴσως, προτείνει Κρήσιος (Αἰολικὸν πατρωνυμικὸν) Φέργει ἢ Φέργε (= ἐποίει)². Δυνάμεθα ἐπὶ πλέον, θεωρητικῶς τοῦλάχιστον, νὰ ἀναγνώσωμεν Κερήσιος, ἐφόσον τοπωνύμιον Κερησσὸς εἶναι γνωστὸν (ἐν Βοιωτίᾳ).

Ἐπὶ τοιούτους ὁρους ἡ Μυκηναϊκὴ γραφὴ εἶναι τελείως ἀκατάλληλος

νον ἐκ τοῦ ὁμώνυμου φυτοῦ, κατὰ τὰ ἐκεῖ ἐκτεθέντα. Ἀνάλογον Πυλιακὸν εἶναι τὸ κου-πα-ρι-σι-ja ὃπερ σημαίνει ἢ τὸ ξύλον ἢ τὴν ὁμώνυμον πόλιν, εἴτε τὴν σημερινὴν Τριφυλιακὴν, εἴτε τὴν Μεσσηνιακὴν Κυπαρισσίαν (Στράβ. 359). Τοπωνύμια δὲ ἐκ φυτῶν εἶναι κοινὸς τόπος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ τῇ σημερινῇ Ἑλληνικῇ (Πτελέα - Πτελεόν, Ἀχάρνα - Ἀχαρναί, Πρασιαί, Ραμνοῦς, Ἀναγυροῦς κλπ.). Ἡ Κυδωνία τῆς Δυτ. Κρήτης εἶναι παράγωγος ἐκ τῶν Κυδώνων, οἵτινες κατὰ τὴν Ὀδύσειαν κατάρκουν Ἰαρδάνου ἀμφὶ ρέεθρα (γ 292, πβ. τ. 176). Κατὰ Fick (Hattiden u. Danubier in Griechenland 36 - 37) οἱ Κύδωνες ἀνήκον εἰς τὴν Φρυγο - Ἰλλυρο - Θρακικὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν κάθοδόν των μέχρι Δυτ. Κρήτης προδίδουσιν ὀνόματα ἐν Δυτ. Πελοποννήσῳ ὡς Ἰάρδανος ποταμὸς καὶ ἱερὸν Ἀθηνᾶς Κυδωνίας παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν. Κατῆλθε προφανῶς καὶ ὁ λαὸς οὗτος κατὰ τὴν ἀναταραχὴν, ἧτις ἐπέφερε καὶ τὸ τέλος τοῦ Μυκ. πολιτισμοῦ. Βίστονες - Βιστονία ἢ Μύγδων - Μυγδονία, ἐν τῇ περιοχῇ τῶν αὐτῶν φυλῶν, πιστεύω ὅτι κυροῦσι τὴν καταγωγὴν των. Εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ὑπῆρχον ἤδη ἐγκατεστημένοι ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸν 15ον π.Χ. αἰῶνα. Τὴν Κυδωνίαν «ἔκτισαν» καθ' Ἡρόδοτον οἱ ἐκ Σάμου φυγάδες ἐπὶ Πολυκράτους, ἐπομένως μετὰ τὸ 550. Ἡτύχησα νὰ ἀνεύρω ὁ ἴδιος περιέργων μελαμβαφῆ κεραμεικὴν ὑπὸ τὰς ἐπιχώσεις ἐνετικῶν προμαχῶνος, παρὰ τὸ γυμναστήριον Χανίων. Πιστεύω ὅτι ἀνήκει εἰς τοὺς κτίστας τούτους. Ἀφ' ἐτέρου εἰς ἀπόστασιν 500 μ. περίπου (πλατεῖα Διοικητηρίου) ἐσημειώθησαν θαλαμῶτες τάφοι τῆς ἐσχάτης Μινωικῆς περιόδου (1200 - 1250 π.Χ.). Ἐπομένως ὑπῆρχε τότε καὶ συνοικισμὸς, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐκαλεῖτο ἤδη Κυδωνία, εἶναι δύσκολον νὰ μεταθέσωμεν τὸ ἐπώνυμον δύο περίπου αἰῶνας πρὸς τὰ ὀπίσω, ὁπότε εἶναι ἄκρως προβληματικὴ ἡ ἐν Κρήτῃ παρουσία τῶν Κυδώνων.

1. Ἴσως σέ-κε θὰ ἔπρεπεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ἀναμένωμεν, διότι τὸ σ ἐνυπάρχει εἰς τὴν ρίζαν τοῦ ρ. ἔχω.

2. Hapre, ἔ.ἀ., 35.

πρὸς γραφὴν ἄλλου τινὸς κειμένου, πλὴν τῶν στερεοτύπων βραχειῶν ἀναγραφῶν στενοῦ περιεχομένου. Οἱ γραφεῖς, ἐξοκειωμένοι πρὸς τὰ πράγματα ταῦτα, ἠδύναντο νὰ ἀναγνώσωσι τὴν γραφὴν τῶν ὀπωσοῦν ἀσφαλῶς. Αἱ ὑπηρεσίαι αὐτῆς παρέμεινον μόνον ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων καὶ τοῦ στενοῦ πλαισίου βραχειῶν σημειώσεων, κυρίως καταλόγων ἐμψύχων καὶ ἀψύχων περιουσιακῶν στοιχείων. Διὰ τοῦτο ἐξηφανίσθη πλήρως, χωρὶς οὐδ' ἡ ἀνάμνησις αὐτῆς νὰ διατηρηθῆ. Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην του γράμματα δὲν ἦσαν γνωστὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου¹.

Ματαίως θὰ ἐρευνήσῃ τις, μήπως ἀνεύρη τὴν ἡχὴν τοῦλάχιστον τῆς παρούσης εἰδικῆς γραφῆς. Πᾶσα μαρτυρία εἶναι ἡ προφανὴς ἀναχρονισμὸς (πολλάκις ὀφειλόμενος εἰς τοὺς Τραγικοὺς) ἡ φέρει τὴν σφραγίδα μεταγενεστέρου μύθου καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδέποτε ἀνάγεται ρητῶς εἰς τὴν Κρητομυκηναϊκὴν γραφὴν. Ἐκτὸς τῆς σειρᾶς θὰ ἀφήσωμεν τὴν παλαιωτάτην κατὰ σειράν μαρτυρίαν, ἣτοι τὸ περίφημον μοναδικὸν χωρίον τῆς Ἰλιάδος (Z 168-169), ἔνθα ὁ λόγος εἶναι περὶ Βελλεροφῶντος. Αἱ ἀπίθανοι καὶ ἀφύσικοι ἐκφράσεις περὶ τῆς γραφῆς, ὅτι ἦσαν σήματα πολλά, τὰ ὅποια ἦσαν συγχρόνως λυγρὰ καὶ θυμοφθόρα, προεκάλεσεν ἀτελευτήτους συζητήσεις χωρὶς οὐσιαστικὸν ἀποτέλεσμα. Ὁ πίναξ πτυκτὸς ἴσως νὰ εἶναι πραγματικὸν στοιχεῖον, ἴσως ὅμως νὰ εἶναι καὶ ἀναχρονισμὸς. Αἱ ὑπόλοιποι ἐκφράσεις μαρτυροῦν ἀπλῶς, ὅτι καὶ ὁ ποιητὴς καὶ οἱ ἀκροαταὶ του εἶχον τόσον μικρὰν ἰδέαν τῆς γραφῆς, ὥστε πιθανῶς ἐφαντάζοντο τὰ γράμματα ὅχι ὡς ὄργανα τῆς σκέψεως, ἀλλ' ὡς σημεῖα ἔχοντα αὐτοτελῆ μαγικὴν δύναμιν, ἐν προκειμένῳ κακοποιόν. Οὕτως ἐφαντάζοντο καὶ κατὰ τὸ σκότος τοῦ Μεσαίωνα τὰς ρούνας. Πολλοὶ ἐθεώρησαν διὰ τοῦτο, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ προσυμπεφωνημένων σημείων, οὐχὶ πραγματικῶν γραμμάτων. Πάντως ἡ ἀπήχησις γραφῆς μοῦ φαίνεται βεβαία. Ὁλόκληρος ἡ Ἀνατολὴ ἄλλως ἔγραφε τότε.

Ἡ ἐπομένη κατὰ σειράν ἀρχαιότητος μαρτυρία ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἡσίοδον². Παρθένος τῆς Πηδάσου, ἐρασθεῖσα τοῦ Ἀχιλλέως, ἐπέγραψεν ἐπὶ μήλου ριφθέντος εἰς τὸ μέσον τῶν Ἀχαιῶν, νὰ μὴ λύσωσι τὴν πολιορκίαν, διότι οἱ Πηδασεῖς διψῶσι κακῶς. Ἀνέκδοτον ἀπλοῦν, μὲ πάρισον τὸ Μῆλον τῆς Ἐριδος. Καὶ εἰς ποίαν γλῶσσαν καὶ γραφὴν ἔγραψεν ἡ κόρη τῆς Πηδάσου; Τὰ σχόλια τοῦ Ἀριστοφάνους (Ὅρν. 212) ἀναφέρουσιν, ὅτι ἡ Φιλομήλα ἐδήλωσε τὴν ὕβριν τοῦ Τηρέως «ὕφαινουσα διὰ γραμμάτων». Ἡ Φαίδρα, προτοῦ ἀπαγχονισθῆ, γράφει δελτίον διὰ νὰ συκοφαντήσῃ τὸν Ἰππόλυτον³. Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει περὶ ναοῦ ἐν Λυκίᾳ, ἔνθα ἐφυλάσσετο ἐπιστολὴ

1. Ἡροδ. 5, 58.

2. Ἀπ. 85 (Rzach).

3. Εὐρ. Ἰππ. 856 ἐξ., πβ. Πλουτ. Ἠθ. 314 α-β «ἐπιστολὰς ἐχάραξε».

ἐπὶ παπύρου γραφείσα ὑπὸ Σαρπηδόνος, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μίνως¹. Τὸ ἱστορικῶς ἀξιοπιστότερον ἐπεισόδιον εἶναι τὸ τῆς εὐρέσεως χαλκοῦ ἐνεπιγράφου πίνακος ἐντὸς τοῦ τάφου τῆς Ἀλκμήνης ἐν Ἀλιάρτῳ, περὶ οὗ κατωτέρω.

Ἡ συλλαβικὴ γραφὴ εἶναι κατάλληλος, μόνον ὅταν αἱ γλῶσσαι ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀπλᾶς συλλαβᾶς. Χιροσίμα καὶ Ναγασάκι ἢ τομάτο, ποτάτο, τοβάκο δύνανται ἀκωλύτως νὰ γραφῶσι καὶ μάλιστα πλεονεκτικῶς, διότι ἀπαιτοῦνται εἰς συλλαβογράμματα τὸ ἥμισυ μόνον τῶν φθογγικῶν γραμμάτων. Εἰς γλῶσσας ὅμως ὡς ἡ Ἑλληνικὴ, ἐνθα δύο καὶ τρία σύμφωνα συμπλέκονται, πολὺ καταλληλότερον ἦτο τὸ Σημιτικὸν ἀλφάβητον. Οἱ Ἕλληνες διὰ τοῦτο «μόλις ἐγνώρισαν τὴν Φοινικικὴν γραφὴν, ἀναγνωρίσαντες τὰ ὑπερμεγέθη πλεονεκτήματα τῆς ἀλφαβητικῆς γραφῆς ἐναντι τῆς συλλαβικῆς, τὴν παρέλαβον εὐχαρίστως καὶ τὴν ἐξέμαθον. Μόνον ἡ ἀπόμερος θέσις τῆς Κύπρου ἐξηγεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐσχατιᾶς ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ διετηρήθη στερεῶς ἡ ἀρχαία γραφὴ, μέχρις ὅτου ἐπετελέσθη καὶ ἐκεῖ τὸ βῆμα, τὸ ὁποῖον οἱ πρόγονοι ἤδη πρὸ αἰῶνων εἶχον ἐπιτελέσει»².

Τὸ ἐπόμενον ἐρώτημα εἶναι : Πότε εἰσήχθη ἡ Φοινικικὴ γραφὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ; Ἡ κοινὴ γνώμη τῆς ἐπιστήμης ὁμιλεῖ περὶ τοῦ 9ου ἢ 8ου αἰῶνος. Οἱ εἰδικώτεροι διετύπωσαν τὴν ὑπόθεσιν 11ου ἢ 10ου αἰῶνος, ὃ δὲ Klaffenbach πιστεύει μᾶλλον εἰς τὸν 10ον (ἐ.ἀ.). Ἐν τούτοις τὸ συμπέρασμα τοῦτο εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν παράδοσιν, ἣτις πολλάκις μέχρι σήμερον ἀπεδείχθη, ὅτι ἔχει δίκαιον. Ἡ παράδοσις δὲ λέγει, ὅτι τὸ «Φοινικικὸν» ἀλφάβητον εἰσήγαγεν ἐν πλήρει Μυκηναϊκῇ ἐποχῇ ὁ Κάδμος εἰς τὰς Θήβας. Τὰ γράμματα διὰ τοῦτο καλεῖ Καδμήια ἢ Φοινικῆια ὃ Ἡρόδοτος³. Ἡ λέξις αὕτη, ἥδη παρ' Ἡροδότῳ, δὲν ἔχει ἐπιθετικὴν σημασίαν, ἀλλ' εἶναι οὐσιαστικόν, τοῦλάχιστον μεταξὺ τῶν Ἰώνων. Φοινικῆια σημαίνει γράμματα, ὡς δεικνύει ἡ ἐκ Τέω ἐπιγραφὴ, ἣτις ὀρίζει ποιητὴν διὰ πάντα καταστρέφοντα τὰ γράμματα τῆς στήλης (φοινικῆια ἐκκόψει).

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς παλαιότερας ἐργασίας, ἵνα ὑπενθυμίσωμεν πόσον ἐνωρὶς Φοινικικὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα εἰσέδυσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπαντῶντα ἤδη παρ' Ὀμήρῳ⁴. Αἱ σημεριναὶ ἀνακαλύψεις παρέχουσι νέα στοιχεῖα καὶ συγχρόνως ἐρμηνεύουσι τὸ πρᾶγμα : Εἰς τὴν πόλιν Οὐγγαρίτ (Ρὰς Σάμου) τῆς Συρίας ὑπῆρχε σωστὴ Μυκηναϊκὴ παροικία ἥδη κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα καὶ ἀσφαλῶς δὲν ἦτο ἡ μόνη. Πρὸ παντὸς ὅμως μία

1. Ὁρα H. Bossert, Die erfindung der Buchdruckerkunst, σ. 21 (II Türk. Geschichtskongress, Istanbul 1937).

2. G. Klaffenbach, Schriftprobleme des Ägäis, F. u. Fo 24, 1948, 195.

3. Ἡροδ. 5, 58.

4. Ὁρα V. Bérard, Les Phéniciens et l'Odyssee 1, 27 ἐνθα καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία.

πινακίς ἐκ Μυκηναίων, ἀναφέρουσα ἠδύσματα καὶ ἀρωματικά βότανα, περιέχει καὶ λέξεις γνωστὰς ὡς Σημιτικὰς (σήσαμον, κρόκος κλπ.). Ὁρθῶς ὁ Chadwick τονίζει, ὅτι ἡ κοινὴ ἄποψις, καθ' ἣν ἡ «Φοινικικὴ ἐπιρροὴ ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρξε μεγίστη κατὰ τὸν 9ον - 8ον αἰῶνα... πρέπει νῦν νὰ ἀναθεωρηθῇ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν νέων στοιχείων ἐκ τοῦ 13ου αἰῶνος¹.

Ταῦτα πάντα ἐπιτρέπουσιν εἰς ἡμᾶς, ὅπως θεωρήσωμεν αὐθεντικὴν τὴν παράδοσιν περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ Σημιτικοῦ ἀλφαβήτου εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν Ἑλλάδα. Ἡ παράδοσις αὕτη ἐντοπίζει τὸ γεγονός εἰς τὰς Θήβας. Ἀπὸ δὲ τὸ ἀνάκτορον, τὸ ὁποῖον ὁ ἀνακαλύψας καθ. Κεραμόπουλλος ὠνόμασεν ἀκριβῶς Κάδμειον κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Πausανίου, συνέπεσε νὰ ἔχωμεν δείγματα τῆς ἄλλης γραφῆς, τῆς μὴ Καδμείας, ἀλλὰ Μινώας, αἱ ἀνακαλύψεις ὅμως ἀγαπῶσι νὰ μεταβάλλωσι τὰ πράγματα ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν.

Ἐν Θήβαις ἡ παράδοσις περὶ Καδμηίων γραμμάτων ἦτο τόσο ἰσχυρά, ὥστε ὑπερμεσοῦντος τοῦ 5ου αἰῶνος ἐπέδειξαν εἰς τὸν Ἡρόδοτον δείγματα αὐτῆς : Τρεῖς ἐπιγραφὰς ἐπὶ Ἰσαρίθμων τριπόδων ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος. Σήμερον θεωροῦνται αὗται κλασσικὰ δείγματα κιβδηλείας, διότι καὶ φραστικῶς καὶ ἄλλως, λέγουσιν οἱ εἰδικοί, δὲν δύνανται νὰ ἀνέλθωσι πέρα τοῦ 7ου αἰῶνος. Ὁ ἀγαθὸς Πατῆρ τὰ ἐξέλαβεν ὡς γνήσια καὶ ἀδιστάκτως τὰ ἀποδίδει εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Λαίτου καὶ τοῦ Οἰδίποδος².

Ἡ Μυκηναϊκὴ παράδοσις ὡς πρὸς τὸ Φοινικικὸν ἀλφάβητον δὲν εἶναι μεμονωμένη : Μεγάλων σοφῶν καὶ λογίων βασιλέων τῆς ἠρωικῆς ταύτης ἐποχῆς δὲν ἔχομεν ἐξέχοντα παραδείγματα. Ἦσαν ἀγράμματοι πολεμισταί, ὡς ἐτόνισα εἰς προηγούμενον ἀρθρον μου καὶ ὡς ὑπάρχουν καὶ ἐξ ἄλλων ἱστορικῶν περιόδων παραδείγματα. Τὰ γράμματα καὶ τὴν γραφὴν ἐθεώρουν βαναυσουργίαν ἐπαφιεμένην εἰς τοὺς γραφεῖς τῶν ἀνακτόρων των. Αἱ λόγια μορφαὶ τῆς θρησκείας, τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως δὲν ἦσαν βασιλεῖς. Σπανίως ἀκούομεν περὶ σοφοῦ βασιλέως (Αἰακός, Πιπθεύς), ὅπερ δὲν σημαίνει ἀναγκαστικῶς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων. Μία λοιπὸν τῶν σπανίων

1. Manchester Guardian, ἔ.ά.

2. Τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ ἤξιζε νὰ ἐρευνηθῇ λεπτομερέστερον. Ἀτομικῶς πιστεύω, ὅτι τὰ ἐπιγράμματα ἐνεκολάφθησαν βεβαίως ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἀλλὰ διὰ τίνα λόγον ; Ὁ ἐνθυμούμενος τὸ ἐπεισόδιον τῶν ἀνακαλύψεων ἐντὸς τοῦ τάφου τῆς Ἀλκμήνης (ἴδρα κατωτέρω) θὰ εὔρη λογικὴν τὴν ἐξήγησιν, ὅτι οἱ τρίποδες ἦσαν πράγματι Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, εὑρεθέντες τυχαίως, καὶ τὰ ἐπιγράμματα ἐχαράχθησαν κατόπιν μαντείας ἢ ἄλλου λόγου, ὅστις μᾶς διαφεύγει. Πραγματικὸν δηλαδὴ σέβας πρὸς τὴν παράδοσιν, οὐχὶ συνειδητὴ πρόθεσις ἀπάτης. Εἶναι τολμηρὸν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ «φοινικίαι» γράμματα, ἅτινα κατὰ τινὰ τρόπον διετηροῦντο μέχρι τότε ἐν Θήβαις, ὄντως ἀπὸ τῆς Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ; Ἴσως ἔχομεν μίαν παλαιογραφικὴν ἐνδειξιν εἰς τὸ πρῶτον ἐπίγραμμα, ὅπερ θεωρεῖται ἐφθαρμένον. Περὶ ταύτης θὰ προσπαθῆσω νὰ ἐπανέλθω ἀλλαχοῦ. Περὶ τῶν ἐπιγραμμάτων τούτων ἴδρα Ε. Hicks - G. Hill, A Manual of Greek Inscriptions³, σ. 2.

ἐξαιρέσεων ἦτο ὁ Παλαμήδης, ὅστις πλὴν παιγνίων καὶ ἄλλων δεξιοτήτων του, φέρεται τελειοποιήσας καὶ τὸ ἀλφάβητον τοῦ Κάδμου διὰ προσθήκης τεσσάρων γραμμάτων. Γνωρίζομεν δ' ἐκ τῶν κατόπιν τοπικῶν ἀλφαβήτων, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν γραμμάτων ἦτο ἄνισος κατὰ τόπους καὶ τι πλεόν : Τινὰ γράμματα εἶχον διάφορον μορφήν καὶ πρὸ παντὸς διάφορον φθόγγον εἰς ἕκαστον ἀλφάβητον.

Γνωρίζομεν νῦν, ὅτι καὶ εἰς τὸ Μινωικὸν ἀλφάβητον προσετέθησαν πολλὰ σημεῖα καὶ ἐκ τοῦ Α ἀνεπτύχθη τὸ Β, ἵνα προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἄν ὑποθέσωμεν τὰ αὐτὰ φαινόμενα καὶ ἐδῶ, πρέπει νὰ περιμένωμεν 1) ὅτι τινὰ σημεῖα εἶναι ἴδια τοῦ ἀλφαβήτου τῆς Πύλου ἢ τῆς Κνωσοῦ ἢ τῶν Θηβῶν καὶ 2) ὅτι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον πιθανῶς ἔχει διάφορον φθόγγικὴν ἀξίαν κατὰ τόπους. Ἄν τοῦτο ἀληθεύῃ, ἴσως θὰ εὐκολύνῃ τὴν καλυτέραν ἀποκρυπτογράφειν τῆς γραφῆς Β, ἣτις πρὸς τὸ παρὸν ὁμιλεῖ λίαν ἀνεπαρκῶς.

Περαιτέρω ἐνδειξίς, ὅτι ἡ Σημιτικὴ γραφὴ εἰσήχθη ἐν Μυκηναϊκοῖς χρόνοις εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι συνεδέθη πρὸς τὰς μνημονευθείσας μυθικὰς προσωπικότητας τῶν γραμμάτων, καλουμένην εἰδικώτερον Πελασγική. Συνδέεται καὶ πάλιν ἢ πρὸς τὰς Θήβας ἢ καὶ πρὸς τὰς Βορειοτέρας ἐπαρχίας τῆς Θεσσαλίας, διότι αὕτη ἦτο ἡ κοιτὶς τῶν Πελασγῶν. Ἡ Θεσσαλία δὲ δὲν ὠμίλησεν ἀκόμη, διότι οὐδὲν ἀνάκτορον εἰσέτι ἀνεκαλύφθη ἐκεῖ.

Αἱ πηγαί μας ἐδῶ εἶναι μεταγενέστεραι, ἑνὸς τινος Διονυσίου, ὃν ἀναφέρει ὁ Διόδωρος¹ : Ὁ Κάδμος, κομίσας τὰ γράμματα, προσήρμοσε πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἔταξε θέσιν καὶ ὄνομα εἰς ἕκαστον. Ταῦτα ἀκολούθως ἐχρησιμοποίησαν οἱ Πελασγοί, ἐξ οὗ καὶ ἡ προσωνημία Πελασγική γραφῆ. Ταύτην μετεχειρίσθησαν ὁ Ὀρφεύς, ὁ Λίνος, ὅστις συνέταξε «Πελασγικοῖς γράμμασι τὰς τοῦ πρώτου Διονύσου πράξεις καὶ τὰς ἄλλας μυθολογίας... ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν». Ὁ Θυμοίτης, συνομήλικος τοῦ Ὀρφέως, ὅστις καὶ οὗτος ἐπραγματεύθη περὶ Διονύσου, συντάξας «τὴν Φρυγίαν ὀνομαζομένην ποίησιν, ἀρχαῖκοις τῇ τε διαλέκτῳ καὶ τοῖς γράμμασιν». Τέλος ὁ Πρωναπίδης, διδάσκαλος τοῦ Ὀμήρου, ὅστις ὑπῆρξεν εὐφυῆς μελοποιός.

Παρὰ τοῦ Πλουτάρχου μανθάνομεν περαιτέρω, ὅτι καὶ Ἡρακλῆς ὁ Ἀμφιτρύωνος ἐδιδάχθη τὰ γράμματα «τῆς ἐπὶ Πρωτεῖ βασιλεύοντι γραμματικῆς». Ἐπειδὴ δὲ γνωρίζομεν ὅτι διδάσκαλός του ἦτο ὁ Λίνος, προτοῦ ἐξαποσταλῆ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον μὲν ἐν πλῆγμα τῆς κιθάρας ὑπὸ τοῦ ἀγρίου μαθητοῦ, ἔπεται ὅτι τὰ γράμματα ταῦτα ἦσαν τὰ Πελασγικά².

Τὰ ἀνωτέρω ἐρμηνεύουσι συγχρόνως, διατι δὲν εὐρέθησαν τοιαῦτα γράμματα καὶ οὔτε ἴσως θὰ εὐρεθῶσιν. Ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ τῶν λιτῶν ἀνα-

1. Διοδ. 3, 67.

2. Πλουτ. Ἡθ. 577c καὶ ἐξ. (Περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου).

γραφῶν τῆς γραφῆς Β, ὡς ἡ συντεχνία τῶν ἀνακτορικῶν γραφέων ἐχάρασεν ἐπὶ πηλίνων πινακίδων. Πρόκειται περὶ ἐκτεταμένων κειμένων, τὰ ὅποια ἐγράφοντο ἐπὶ φθαρτοῦ ὕλικου. Ἴσως ἐξαιρετικὴ ἀνασκαφικὴ τύχη μᾶς παράσχη κάποτε χαλκῆν τινα πλάκα, ὡς ἐκείνην ἦν περιγράφει ὁ Πλούταρχος ἐν τῇ περὶ τοῦ Σωκράτους δαιμονίου πραγματείᾳ του. Ἀξίζει νὰ ἀναφέρωμεν λεπτομερέστερον τὸ περιστατικὸν τοῦτο, διότι φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ ἱστορικοῦ γεγονότος.

Καθ' ἣν ἐποχὴν διέτριβεν ὁ Ἀγησίλαος ἐν Ἀλιάρτῳ (ἐπομένως τῷ 378 π.Χ.) ἠνοίχθη τάφος, ὅστις ἐθεωρεῖτο τῆς Ἀλκμήνης. Ἐντὸς αὐτοῦ εὑρέθη ψέλιον χαλκοῦν, δύο κεραμεοὶ ἀμφορεῖς πλήρεις σκληροῦ χρώματος καὶ χαλκοῦς πίναξ «ἔχων γράμματα πολλὰ θαυμαστὰ ὡς παμπάλαια», ἅτινα ἐφάνησαν μόλις κατεπλύθη ὁ χαλκός. Οὐδεὶς ἀρχαιολόγος θέλει αἰσθανθῆ ἀμφιβολίαν, ὅτι πρόκειται περὶ περιγραφῆς πραγματικῆς. Ὁ τύπος τῶν γραμμάτων ἦτο «ἰδιὸς τις καὶ βαρβαρικός, ἐμφερέστατος Αἰγυπτίοις». Πρέπει νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι νοοῦνται ἡ ἱερατικὴ ἢ ἡ δημοτικὴ γραφὴ τῶν Αἰγυπτίων, ἐπομένως ὑπάρχει ἐξωτερικὴ ὁμοιότης πρὸς τὰ πρῶιμα Σημιτικὰ γράμματα. Ἄν ἐπρόκειτο περὶ ἱερογλυφικῆς γραφῆς, ἡ ἔκφρασις τοῦ συγγραφέως θὰ ἦτο ἄλλη (ἱερὰ γράμματα). Συγχρόνως θὰ ἐπρόκειτο περὶ ἄκρως ἀπιθάνου, μᾶλλον ἀδυνάτου πράγματος, διότι τὸ μόνον παράλληλον θὰ ἦτο ἡ χρονικῶς καὶ τοπικῶς λίαν ἀπέχουσα γραφὴ τοῦ δίσκου τῆς Φαιστοῦ.

Ὁ χαλκοῦς πίναξ ἀπεστάλη εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ὁ ἱερεὺς Χόνουφις, ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀναλεξάμενος βιβλίων τῶν παλαιῶν παντοδαποὺς χαρακτῆρας, κατώρθωσε νὰ ἀναγνώσῃ ἢ ἀκριβέστερον νὰ κατανοήσῃ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ κείμενον. Λογικὸν εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι θὰ κατέληξεν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἂν εἶχε πρὸ αὐτοῦ Σημιτικὰ γράμματα καὶ οὐχὶ Μυκηναϊκά. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀναγνώσεως δὲν φαίνεται φανταστικόν. Εἶναι ἐκπληκτικῶς Ἡσιόδειος ποίησις, διδακτικὴ καὶ εὐσεβής : Παραίνεσις τοῦ Θεοῦ περὶ σχολῆς καὶ εἰρήνης, θεραπεία τῶν Μουσῶν, ἀποφυγὴ τῆς βίας τῶν δπλων καὶ λύσις τῶν διαφορῶν διὰ τῶν λόγων τοῦ δικαίου.

Τὸ μόνον ἀκατάληπτον σημεῖον, εἶναι ὅτι ὁ πίναξ εἶχε συνταχθῆ εἰς τὴν ἐπὶ Πρωτέως βασιλέως γραμματικὴν, διότι τοιοῦτον βασιλέα ἀγνοοῦμεν. Ὁ ἐνθυμούμενος τὸν συμφωνικὸν χαρακτῆρα τῶν Σημιτικῶν ἀλφαβήτων καὶ τὴν ἀτελῆ εἰσέτι προσαρμογὴν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, θὰ ἠδύνατο νὰ σκεφθῆ μήπως ἐγένετο ἡ παρανάγνωσις Πρωτεὺς ἀντὶ Προῖτος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ εἶχομεν τὸν αὐτὸν βασιλέα, ὅστις καὶ παρ' Ὀμήρῳ ἀναφέρεται εἰς τὸ μοναδικὸν χωρίον, ὅπερ ὀμιλεῖ περὶ γραφῆς.

Τὴν ἀνωτέρω περιπλάνησιν διὰ μέσου τῶν μύθων δὲν θὰ ἐπεθύμουν νὰ νομισθῶ ἐκλαμβάνων ὡς ἱστορίαν. Ἡθέλησα ἀπλῶς νὰ δείξω, ὅτι σειρὰ ὅλη μυθικῶν παραδόσεων, ἔχουσα ἀλληλουχίαν καὶ καλῶς ἑναρμονιζομένη πρὸς τὰς νεωτέρας ἀνακαλύψεις, πρέπει νὰ πηγάζῃ ἀπὸ πυρῆνος ἱστορικῆς πρα-

γματικότητος. Θεωρῶ ἄκρως πιθανόν, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ τῆς Ἑλλάδος παρέλαβον δύο γραφὰς ὁμοῦ : Οἱ Νοτιώτεροι τὴν τῆς Κρήτης, ἀκατάλληλον διὰ τὴν γλῶσσαν των καὶ περιορισθεῖσαν μόνον ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων πρὸς βραχείας διοικητικὰς ἀναγραφάς. Διὰ τοῦτο ἡ γραφὴ ἐκείνη ἐξηφανίσθη, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ ἀνάμνησιν.

Οἱ Βορειότεροι Ἀχαιοὶ παρέλαβον, ἴσως κατὰ τι ὑστερότερον, τὸ Σημιτικὸν ἀλφάβητον, πολὺ καταλληλότερον διὰ τὴν γλῶσσαν των. Ὡς ἔδραν τῆς γραφῆς ταύτης ἡ παράδοσις θέλει τὰς Θήβας, ἐνθα καὶ ἡ γραφὴ Β εἶχε φθάσει ἐκ Κρήτης. Μεγαλύτερα κείμενα, καὶ δὴ τὰ λογοτεχνικά, ἐγράφοντο εἰς τὴν Καδμήιον γραφήν, ἴσως καὶ μόνην ταύτην, καταλλήλως βελτιωθεῖσαν. Προσετέθησαν δηλαδὴ καὶ φωνήεντα, δημιουργηθέντος οὕτω τοῦ πρώτου πραγματικοῦ ἀλφαβήτου. Ἦτο καὶ τοῦτο δημιούργημα τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὡς ἀποδεικνύεται ὅτι ἦτο καὶ τὸ Πάνθεον καὶ τὰ ἡρωικὰ ὀνόματα, τὰ ὄπλα, ἡ ἐμπορικὴ καὶ ἀποικιακὴ δραστηριότης τῶν κατολιν Ἑλλήνων.

Ἀπὸ ἀρχετῶν ἤδη ἔτῶν ἐνεποίησε ζωηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον ἡ ἐργασία τοῦ Bugge, ὅτι ὁ ξηρὸς καὶ περιγραφικὸς Νεῶν Κατάλογος εἶναι ἔργον οὐχὶ τοῦ 7ου αἰῶνος, ἀλλὰ γνησίας Μυκηναϊκῆς παραδόσεως. Ἀνάλογοι κατάλογοι πλοίων ἐγνώσθησαν ἐξ Ἀνατολῆς, αἱ δὲ Μυκηναϊκαὶ πινακίδες περιέχουν ἐν σπέρματι ὁμοίας ἀπαριθμήσεις. Σήμερον εἶναι πολλαὶ αἱ φωναί, αἱ ὁποῖαι πλειοδοτοῦσιν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ Bugge¹. Τὰ πλοῖα τῶν Ἀχαιῶν συνηθροίσθησαν ἐν Αὐλίδι. Ἀπὸ πολλοῦ ἐτονίσθη ὁ διδακτικὸς χαρακτὴρ τοῦ Καταλόγου. Εἶναι ἐγχειρίδιον Μυκηναϊκῆς γεωγραφίας. Ἡ διδακτικὴ ποίησις εἶναι ἐπομένως γηγενὲς Βοιωτικὸν προϊόν, μὲ πρῶτον ἀπτόν ἔργον τοὺς Καταλόγους τοῦ Ἡσιόδου.

Εἰς ποίαν γραφήν συνετάγη ὁ Νεῶν κατάλογος ἐν Αὐλίδι, αἷτινες κατεγράφοντο κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἐλεύσεώς των ; Διότι δὲν κατωρθώθη νὰ εὑρεθῇ πειστικωτέρα ἐρμηνεία. Καὶ πρέπει νὰ ἦτο ὁ Νεῶν Κατάλογος τὸ μόνον δεῖγμα ; Πῶς διετηρήθησαν οἱ μακροὶ κατάλογοι τῶν γενεαλογιῶν τῶν ἀνωτάτων ἀλλὰ καὶ τῶν μεσαίων γενῶν τῆς Μυκηναϊκῆς ἀριστοκρατίας, ὧν καταλόγων ἡ ξηρότης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀδίστακτος ἀσφάλεια ἐμποιοῦσιν ἐντύπωσιν ; Ἀρκεῖ νὰ διεξέλθῃ τις τὸν [Ἀπολλόδωρον], ἵνα πεισθῇ περὶ τούτου. Πῶς διετηρήθησαν αἱ παραδόσεις τῶν μεταναστεύσεων διαφόρων ἐξεχόντων γενῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα μὲ ὀνόματα, μὲ συγγενικοὺς δεσμούς, μὲ καταμερισμὸν τῶν μελῶν ἀνὰ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας, μὲ τὰς τύχας καὶ τὰς κηδεστίας ἐκάστου, μὲ ἀλλαγὰς θρόνων καὶ ἄλλας εἰδικὰς λεπτομερείας, ἅτινα πάντα ἀπετέλουν καὶ τὴν βάσιν τῆς χρονολογίας τῶν Ἑλλήνων ;

Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην σήμερον νὰ βασανίζωμεν τὴν κεφαλὴν μας μὲ συν-

1. Hampe, ἔ.ἀ., 1 ἐξ.

δυνασμούς καὶ νὰ ἀνατρέχωμεν εἰς τὴν «Folk-memory» ὡς ἄλλοτε ἦτο ἠναγκασμένος νὰ πράξῃ ὁ Myres¹. Ἔχομεν ἤδη ἀποδείξεις ἐκ τῆς γραφῆς Β, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τηρήσουν τοιοῦτους καταλόγους. Ἔχομεν συγχρόνως καὶ τὴν παράδοσιν, ἣτις μᾶς λέγει ὅτι ἦσαν εἰς θέσιν νὰ γράψουν καὶ τὰς θεολογικὰς τῶν πραγματείας καὶ τὰ ἔπη τῶν. Κατεῖχον γλῶσσαν ἰκανὴν πρὸς τοῦτο καὶ δύο γραφὰς, ἡ δὲ παράδοσις περὶ ἧς ὠμιλήσαμεν, ἐνεθυμεῖται τὴν γραφὴν ἀκριβῶς ἐκείνην μόνον, τὴν ὁποίαν δὲν ἀνεύρομεν ἀκόμη, ἀσφαλῶς διότι ἐχρησιμοποιεῖτο περισσότερον καὶ εὐρύτερον τῆς ἄλλης.

Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι θαυμαστόν. Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Χετταῖοι καὶ οἱ Σημιτικοὶ λαοὶ εἶχον δύο καὶ πλείονας γραφὰς ἕκαστος. Προφανῶς οἱ Μυκηναῖοι τοὺς ἠκολούθησαν καὶ εἰς τοῦτο, ὡς καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα. Ἡ τύχη καὶ πρὸ παντὸς ἡ διαφορὰ τοῦ γραφικοῦ ὕλικου συνετέλεσαν, ὥστε νὰ ἀνεκαλύψωμεν πρώτην τὴν λησμονηθεῖσαν Μυκηναϊκὴν γραφὴν. Ἴσως ὁμως ἐν μόνον εὔρημα θὰ εἶναι ἀρκετόν, νὰ μᾶς ἀποδώσῃ καὶ τὴν ἑτέραν γραφὴν, τὴν γραφὴν ἣν ἐνεθυμεῖτο ἡ παράδοσις τῶν Ἑλλήνων. Τὸ εἰς σφηνοειδῆ γραφὴν ἀρχεῖον τῶν Χετταίων, τὸ ὁποῖον ἀνεκαλύφθη εἰς τὸ Μπαγάζ-κιοι (τὴν πόλιν Χάτι, πρωτεύουσαν τῶν Χετταίων) ἐνθαρρύνει καὶ ἡμᾶς νὰ ἐλπίζωμεν εἰς τὴν εὐνοίαν τῆς τύχης.

ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

1. J. Myres, Who were the Greeks 301 ἐξ.